

KÁPLÁR PÉTER – PAJOR NIKOLETT

Az interaktív-reflektív tanulási technikák által fejleszthető kompetenciák felhasználása a HR-szakmában

Bevezetés

Cikkünkben a tudományos diákköri pályamunkánkat fogjuk bemutatni, szó szerint beemelve néhány részletet.

A Tudományos Diákköri pályamunkánk célja egyrészt, hogy bemutassa a tudáskonceptió változása által életre hívott interaktív – reflektív tanulási technikát, mely korunk megváltozott körülményeihez, paradigmaváltásaihoz rugalmasan alkalmazkodik, megteremtve ezzel egy sajátos, a korábbi tapasztalatokhoz képest merőben új oktatási gyakorlatot.

Pályamunkánk leghangsúlyosabb részét az interaktív – reflektív tanulási technika bemutatása teszi ki, ezzel is érzékeltetve fontosságát. Tapasztalataink és véleményünk szerint ezt a módszert igencsak kevesen ismerik – különös tekintettel a felnőttoktatásra –, így fontosnak éreztük, hogy bővebben szóljunk róla (eredetéről, elméleti és tudományos háttéréről, hasznosságáról, néhány eszközéről). Ezzel szeretnénk rávilágítani arra, hogy ez egy új lehetőség az oktatás szervezői számára.

Dolgozatunk elsősorban elméleti jellegű, melyben a napjainkban sokat hangoztatott területeket – tudáskonceptió változása, kompetencia, munkaerőpiaci igények, új oktatási módszerek – foglaltuk komplex, koherens rendszerbe és feltártuk közöttük az összefüggéseket.

A pályamunka koncepciója

Az imént említett területek közül, mi a munkaerőpiacból indultunk ki, humánszervező szakos hallgatóként, különösen annak HR szakma szegmenséből, de természetesen a továbbiakban szóba kerülő mechanizmusok az egész munkaerőpiacra érvényesek.

Az elmúlt néhány évtizedben felgyorsultak a váltási mechanizmusok. Robbanásszerűen jelentek meg új termékek, technikák, technológiák, különböző új iparágak, amik maguk után vonták a munkaerőpiac által támasztott új igényeket, azaz az új termékek előállításához nélkülözhetetlen szakértelmet, ismereteket, készségeket, képességeket.

A számtalan gazdasági-társadalmi változás magában hordozta a tudáskonceptió változását is. Oktatási szakemberek állítják, hogy a XXI. század a tudásalapú gazdaság, az információs társadalom és az élethosszig tartó tanulás évszázada, így világunkban az egyén boldogulása attól függ, hogy képes-e az őt érő információáradatból a számára fontosak kiválasztására, értelmezésére, értékelésére, valamint kreatív felhasználására. Másrészt döntő tényező, hogy rendelkezik-e azokkal a tanulási-gondolkodási képességekkel, melyek birtokában rugalmasan és hatékonyan tud alkalmazkodni a gyorsan változó körülményekhez. Szakértők ezekre a kihívásokra

egyik lehetséges válaszként dolgozták ki az úgynevezett interaktív – reflektív tanulási technikákat, rövidítve IRTT-t. Tehát az IRTT-nek azokat a kompetenciákat kell fejlesztenie, amiket a munkapiac elvár. Az előbb említett folyamatok természetesen visszafelé is hatnak. Mindegyik tényező középpontjában a kompetencia áll.

Ha a kompetenciákat a munkaerőpiac által igényelt olyan személyes tulajdonságokként fogjuk fel, melyek elsődlegesen az oktatási rendszerben eltöltött idő során alakulnak ki az egyéneknél, akkor a kompetenciáknak ebben az értelmezésében két oldal különül el:

Az egyik az egyén, azaz a munkavállaló áll a maga munkavégző képességével, a másikon a munkaerőpiac, azaz a munkaadó a maga elvárásaival. A két fél sikeres, azaz gazdasági hasznot hozó találkozásának alapfeltétele az egyén megfelelő kompetenciaszintje, azaz, hogy azt tudja, amit a munka során elvárnak tőle. Ebben az összefüggésben természetesen a figyelem az oktatási rendszerre, így a munkánk középpontjában álló IRTT-re.

Az interaktív-reflektív tanulási technikák

Az IRTT nehezen önthető komplex, koherens definícióba, így most tudományos háttérrel és legfontosabb alapelveivel fogjuk bemutatni.

Az IRTT tudományos háttérének nevezi meg a szakirodalom a konstruktivizmust, a kognitív forradalmat, és az RWCT elnevezésű programot. A szóban forgó oktatási módszer, nem más, mint ezen irányzatok ötvözete.

A konstruktivizmuson belül fontos kiemelni *Jean Piaget* és *Lev Vigotsky* nevével fémjelzett konstruktív pedagógiát, amit Magyarországon *Nahalka István* karolt fel; a konstruktív didaktikát, valamint *Varga Tamás* matematika módszertani kutatásai alapján ismertté vált problémamegoldást.

A konstruktív forradalmon belül fontos megemlíteni a kognitív pszichológiát, a sémaelméleteket, valamint *N. L. Brown* és *Isabel Beck* kutatásai által ismertté vált metakognitív tanulásméleletet.

Az RWCT mozaikszó az angol Reading Writening for Critical Thinking szavak kezdőbetűiből tevődik össze (az írás és az olvasás a kritikai gondolkodásért). A programot az USA néhány egyetemi oktatója kezdeményezte a kritikai gondolkodás fejlesztése érdekében az 1990-es években.

Magyarország 18 európai és számos ázsiai országgal együtt részt vesz ebben a programban, a Nemzetközi Olvasástársaság együttműködési keretein belül. A PTE pedagógia tanszéken is számos oktató felkarolta a projektet, mint például *Pethőné Nagy Csilla*, *Dudás Margit*, *Bárdossy Ildikó*, *Priskinné Rizner Erika* – többek között kurzusok beindításával, tanulmányok, könyvek megírásával, melynek célja tulajdonképpen az RWCT program helyi adaptációja volt, melyet saját értelmezésük szerint interaktív és reflektív tanulási technikának neveztek el. (Bárdossy-Dudás-Pethőné-Priskinné, 2002)

A program alapköve az RJR keret, mely az IRTT alapja is. Az RJR mozaikszó: ráhangolódás, jelentés megteremtése, reflektáció szavak kezdőbetűiből tevődik össze. A ráhangolódási szakasz az előzetes tudás előhívásával ösztönzi a tanulókat, hogy gondolkodjanak és később a más meglévő, megérett ismereteikbe ágyazzák további ismereteiket: tehát *összekapcsolódást készít elő a már meglévő és az új ismeretek között*. A jelentésteremtés fázisában a tanulók aktívan-interaktívan ismerkednek meg új információkkal és teremtik meg azok jelentését (tevékenység, kérdés, eszmecsere, mérlegelés) Ezért célirányosan nyomon követik saját megértési folyamataikat, mi-

közben az új információt saját gondolatrendszerükbe illesztik, másrészt hidat képeznek a meglévő és új ismeretek között.

A megszerzett új ismeretek a reflektálás során szilárdulnak meg, ebben a szakaszban nyílik lehetőség az új sémák kialakítására, hiszen a megértés saját kontextusba ágyazódik, gyakran új, módosult koncepciókat létrehozva. Ennek a fázisnak a feladata, hogy számottevő gondolatcserét tegyen lehetővé (vita, értékelés, véleményformálás, érvelés), fejlessze a rugalmas gondolkodásmódot.

Az interaktív-reflektív tanulási technikák koruk követelményeihez igazodva vállalja tanulói felkészítését a megváltozott körülményekhez a kritikai gondolkodás fejlesztésével, aktív, önálló, megértő, elemző, értelmező attitűdök és kompetenciák kialakításával. Az intézményrendszerű képzés gyakorlatában legfontosabb jellemzői, hogy az értelemképzésben lehetővé teszi az egyéni jelentésteremtést, több jó választ fogad el. A tanulásszervezést aktív – produktív folyamatnak fogja fel, a tanulás-tanítás folyamatközpontú, metakognitív, teret enged az egyéni utaknak.

A tudást *tentatív*nak, *reflektív jellegű*nek és *problémamegoldó*nak tartja. A módszerben nagy hangsúlyt kap az interperszonális intelligencia fejlesztése (kooperáció, empátia, tolerancia), ami egyébként korunk munkaerőpiaci elvárásaihoz rugalmasan igazodik, „az életre nevel”. A tanár a korábbiaktól eltérő tudásszervező, facilitátor szerepbe bújik, módszereiben az egyéni és csoportos munka, a kooperáció, a projekt, a problémamegoldás kerül előtérbe, illetve sokszor élvez kizárólagosságot.

A módszer alapköve még az RJR keret is, amit az RWCT program is hangsúlyoz. A *ráhangelődési szakasz* az előzetes tudás előhívásával ösztönzi a tanulókat, hogy gondolkodjanak és később a más meglévő, megérett ismereteikbe ágyazzák további ismereteiket: tehát összekapcsolódást készít elő a már meglévő és az új ismeretek között. A *jelentésteremtés fázisában* a tanulók aktívan – interaktívan ismerkednek meg új információkkal és teremtik meg azok jelentését (tevékenység, kérdés, eszmecsere, mérlegelés). Ezért célirányosan nyomon követik saját megértési folyamataikat, miközben az új információt saját gondolatrendszerükbe illesztik, másrészt hidat képeznek a meglévő és új ismeretek között. A megszerzett új ismeretek a *reflektálás* során szilárdulnak meg, ebben a szakaszban nyílik lehetőség az új sémák kialakítására, hiszen a megértés saját kontextusba ágyazódik, gyakran új, módosult koncepciókat létrehozva. Ennek a fázisnak a feladata, hogy számottevő gondolatcserét tegyen lehetővé (vita, értékelés, véleményformálás, érvelés), fejlessze a rugalmas gondolkodásmódot.

Az interaktív-reflektív tanulási technikák fontosabb alapelvei

A diákok meglévő tudására építés elve

Az oktatónak a lehető legpontosabb ismeretekkel kell rendelkeznie a tanulók előzetes tudásáról, hiszen – mint már említettük – az új ismeret megtanulása az előzetes tudás bázisán zajlik, a tanulók ezeket az értelmezési kereteket használják az új ismeretek elsajátítására. Az előzetes tudás előhívása azért is elengedhetetlen, mert ez a tudás hidat képez az új ismeretekkel, segíti azok rendszerbeépülését, hosszú távú memóriába kerülését. A tanár számára kiemelt feladat, hogy mozgósítsa a tanulók előzetes ismereteit. (RJR modell)

A konceptuális változások kidolgozásának szükségessége

A konstruktív tanulásszemléletre épülő didaktikai rendszerek egyik kiemelt feladatának tekintik a tanulóknál a tapasztalatok hatására kialakult tudományos gondolkodással ellentmondó naiv értelmezői keretek feltárását és átalakítását. A konceptuális

változások nagy kihívást jelentenek, mivel a tanulók magyarázó elméleteik erősen a tudatukba épülve élnek. Ezért fontos, hogy a tanulóban tudatosuljanak saját világlátásuk elemei. Így tudja a tanuló kifejezni gondolatait, és így képes érzékelni az értelmező kerete és a tapasztalatai közt lévő ellentmondásokat. A konceptuális váltás nem feltétlenül jön létre magától, szükséges lehet a tanár magyarázata, szemléltetése, kérdésfeltevése.

Differenciálás szükségessége

A fent említett két elvből következik, hogy a konstruktív didaktikának a differenciálás eszközeit is használnia kell, hiszen, ha tanuló csoportról beszélünk, figyelembe kell venni, hogy a csoportot több egyén alkotja, különböző előzetes tudással, értelmezői kerettel, képességekkel, érdeklődéssel, motivációval; különböző módon kommunikálnak és létesítenek társas viszonyokat. A tanárnak épp ezért mindezen területekről információkat kell szereznie, hogy ezeket beépítse a tanulási folyamat szervezésébe, tervezésébe, lehetővé téve ezzel a diákok változatos tevékenységeire épülő kooperatív tanulást.

A tudás becsülete

Napjainkban oktatási szakemberek gyakran állítják egymással szembe az ismereteket és a képességeket. Ezzel szemben a konstruktív pedagógia fontosnak tartja a sokoldalúan felhasználható kompetenciát, amely a tanulási tevékenységek során fejlődik. Ugyanakkor kiemeli azt a tényt, hogy a kompetenciák háttérében egy-egy, az adott területen képült tudásrendszer, kognitív struktúra van. Vallja, hogy nincs képesség ismeretek, ismeretrendszer nélkül, ellenben az ismeretek mennyisége nem jelenti egyben a tudás minőségét is.

Tanulói öntevékenység fontossága

A konstruktív tanulásfelfogásból következik, hogy a tudás megszerzése nem a tanár, hanem a tanuló értelmezői kereteinek jelentésteremtéseinek a folyamata. A tanulóknak *kritikus, aktív, reflektív módon* kell viszonyulnia önmagához, valamint a világ azon szegmenséhez, amellyel találkozik. Ezért elengedhetetlen a változatos, tanulói aktivitásra és tevékenységek sorozatára épülő tanulásszervezés. A tanulás tevékenység típusai közül kiemelkedő szerepe lehet a játéknak, problémamegoldásnak (ld.: a későbbiekben részletesebben).

A valós kontextusba ágyazottság fontossága

Az új tudásismeret beágyazódása szempontjából kiemelt szerepet kap az is, hogy a tanulók tanulási folyamatai *személyes és valós kontextusba* ágyazódjanak. Mert minden tanulási mozzanat a már meglévő tudásba ágyazódik és elsősorban olyan információk megtanulására vagyunk képesek, amelyek összefüggnek mindennapi tapasztalatainkkal (hétköznapi élethelyzetek, emberi kapcsolatok, munkatapasztalatok).

Technikák és leírásaik

Természetesen számtalan technikát sorolhatnánk fel az eszköztárból, de mi a teljesség igénye nélkül bemutatunk néhányat azok közül, melyek a legerőteljesebben fejlesztik az általunk vizsgált kompetenciákat, melyek a munkaerőpiaci kereslet szempontjából töltenek be kiemelkedő szerepet.

A kompetenciafejlesztő tevékenységek leírásánál alapvetően *Pethőné Nagy Csilla*, valamint *Temple Steele* és *Meredith* munkásságára fogunk hagyatkozni.

Az általunk felsorolt módszerek mindegyike a fent már vázolt RJR-modell keretében működik. Ezenkívül fontos még leszögeznünk, hogy mindegyik technika lé-

nyege, hogy motiválja, lelkesítse tanulóit, az élményszerű, tapasztalati tanulás révén serkentsen bennük a vágyat a tanulásra. A „több megoldás is jó” elven, pedig rugalmasá teszi mind az oktatást, mind pedig a diákokat. A legtöbb technika – néhány kivétellel – alkalmazható csoportosan, hiszen ez az egyik alappillére az interaktív – reflektív tanulási technikának, így mindegyik alkalmas a kooperációs képesség fejlesztésére.

Akadémikus vita

A vita olyan együttműködésen alapuló tanulási tevékenység, mely egyrészt a saját álláspont melletti érvelésnek, másrészt más álláspontok figyelmes meghallgatásának: a mérlegelésnek, az empátiának és a toleranciának képességét alakítja ki a résztvevőkben. Vita közben olyan fontos készségek is fejlődnek, mint az együttműködés a problémamegoldás, vagy a konszenzusra való hajlam. Az akadémikus vita technikájának alkalmazásakor egy ellentmondásos téma több szempontú vizsgálatával aktív részvételre és körültekintő gondolkodásra ösztönzik a hallgatókat.

Állóképek

Elsősorban drámapedagógiában használt eljárás. Az élményközpontú tanítás egyik technikája, az RJR-modell mindhárom fázisában alkalmazható. Alkalmazható egyénileg vagy csoportosan. Alkalmas különböző nézőpontok megértésére (empátia), az elvont gondolkodás fejlesztésére, a tanultak személyes kontextusba ágyazására.

Disputa

A disputa olyan kötött szabályok szerint működő, előzetes felkészülést igénylő csoportos vitatechnika, amely a tanulás reflektálási szakaszában egy – egy téma összegzésére, lezárására alkalmas. Az eljárás a legmagasabb szintű, kulcskompetenciának tartott kritikai gondolkodást: az értékelés képességét fejleszti. A tanuló a disputa során képes mennyiségi és minőségi ítéleteket alkotni, véleményét meggyőző érvekkel alátámasztani, mások ítéleteit mérlegelni, elfogadni vagy cáfolni, azaz kritikusan gondolkodni, és vitatkozni. A vitatkozás a fentiekén túl fejleszti a beszédkészséget, a szociális készségeket, valamint a kultúrált véleményütköztetésre való képességeket.

Eszmecsere

Ez az eljárás nem csak az interaktív, hanem a frontális óravezetésbe is jól beilleszthető, bár lényege szerint a kooperatív tanulás gyakori eljárása. A tanulási folyamat mindhárom szakaszában használható (ld.: RJR-modell) eszmecsere a személyes érintettség kialakításával elkötelezheti a résztvevőket a téma iránt, lehetőséget ad személyes reflexiók megfogalmazására, mások érzéseinek, gondolatainak meghallgatására, elfogadására, ezzel fejlesztve az empátiás készséget.

Háromlépéses interjú

Olyan, a ráhangolódás vagy a reflektálás fázisában használható technika, amelyben a partnerek egy adott témáról egymással készítenek interjút, kijelölt szerepek szerint. Ez segít a tanulói vélemények megítélések, kritikák kialakításában, kérdések megfogalmazására serkent.

Konstruktív vita

Ez a vitatechnika segítséget nyújt a tanulóknak saját érveik kidolgozásában, valamint az érveknek a különböző szempontok szerint megállapított sorrendjének megfigyelésében és előadásában, illetve alapos magyarázatában, valamint mások érveinek figyelmes meghallgatásában. Ezzel segít kialakítani olyan képességeket, mint a kritikai gondolkodás képessége, beszédkészség, tolerancia, empátia.

Közzététel

A kooperatív tanulás gyakori eljárása, a projekt technika lezárása (ld.: később). A csoport a tanulási folyamat végén a többiek számára is hozzáférhetővé teszi eredményeit, méghozzá úgy, hogy választ egy embert, aki prezentál nyilvánosság előtt. A gyakori prezentációs helyzet oldja a tanulók szereplésekor fellépő feszültséget, gátlást, magabiztos fellépésre tanít, fejleszti a beszéd- a kommunikációs- és a szociális készségeket. Vagyis olyan kompetenciákat fejleszt, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a sikerhez a mindennapi életben és a munka világában.

Ötlebörze / Brainstorming

Olyan, a ráhangolódás fázisához tartozó technika, amellyel az ötleteinket gyűjthetjük össze. Ez a technika jelentősen hozzájárul a kreativitás kialakításához.

RAFT

A mindhárom tanulási fázisban felhasználható eljárást angol szavak kezdőbetűiről nevezték el: R (role) = szerep, A (audience) = hallgatóság, F (form) = forma, T (time) = idő. A szövegalkotási eljárás kiválóan alkalmas olyan hangsúlyos kompetenciák kialakítására, illetve fejlesztésére, mint a kommunikációs képesség, amit ráadásul, különböző szerepekben és helyzetekben gyakorolhatják, ezzel empatikusá is téve a tanulókat. Ez a technika alkalmas még a kreatív írás fejlesztésére is.

Fürtábra (Jelentésháló)

Ez az egyik legsokoldalúbban felhasználható grafikai szervező. Gondolatok, információk, fogalmak valamint a köztük teremthető kapcsolatok feltárulását mutatja meg egy adott téma vonatkozásában. Eredetileg olyan eljárás, mely a tanulókat nyílt és szabad gondolkodásra ösztönzi.

Gondolkodástérkép

Ez egy olyan grafikai szervező, amely hatékonyan segíti az átgondolt, szerkezetében és tartalmában igényesen felépített szövegalkotást, illetve szövegfeldolgozást. Alkalmas szóban és írásban megalkotandó különféle szövegek (esszék, prezentáció, értekezés, érvelés, összehasonlító elemzés) megtervezésére. Gondoljunk csak bele, hogy a HR szakmában milyen nagy igény van erre, hogy a munkavállaló képes legyen önálló esszék, prezentációk igényes megalkotására.

Kockázás

Ez egy olyan eljárás, mely a gondolkodást, a beszédet és az írást fejleszti. Különböző szintű gondolkodási műveletekkel (Bloom - taxonómia) adott téma más – más szemszögből való vizsgálatára késztet.

Kompetencia

A kompetencia napjaink egyik legtöbbet használt kifejezésévé vált, mind a hétköznapi, mind a szakmai szóhasználatban. Számtalan kompetencia megközelítéssel, definícióval találkozhatunk a különböző szakterületeken. Például.: míg *Csapó Benő* az életszerűség, hatékony felhasználás oldaláról közelíti meg, addig *Nagy József* döntési illetékesként megoldásra való alkalmasságként értelmezi, az OECD-szakértők, pedig már a kulcskompetenciákat határozzák meg. Több megközelítés alapján mi is készítettünk egyet: A kompetencia: olyan, a velünk született és tanult készségek, képességek, ismertek, tapasztalatok összességének rendszerbeszerveződése, mely képessé teszi az egyént a mindennapi élet különböző kihívásainak való megfelelésre.

Kutatás és eredmények

Munkánkban azt vizsgáltuk, hogy melyek azok a kompetenciák, melyeket egy jó HR-szakembernek birtokolnia kell Választ szakirodalmakban – elsősorban *dr. Krisztián Béla* szakcikkei alapján és álláshirdetésekből kerestünk. Az elmúlt egy évben, három, a szakma által elismert gazdasági hetilapban (HVG, CEO, Figyelő) előforduló álláshirdetésekből megjelenő kompetenciákból előfordulási frekvencia-vizsgálatot végeztünk. Kizárólag azokat a hirdetéseket vizsgáltuk, melyekben HR-es munkatársat kerestek. Néhány probléma is felmerült a kutatásunk közben. Először is, a körülbelül 3000 hirdetésből csak 167 vonatkozott a HR szakmára, ez körülbelül a hirdetések 5-6%-t teszi ki. Másodsor, nem mindegyik tartalmazott kitételt a kompetenciákra. (167-ből mindössze 108) (lásd: melléklet 1.)

Végül dolgozatunkban bemutattuk az interaktív – reflektív tanulási technikát, valamint azt hogy mely módszerével, milyen a HR-szakma által elvárt kompetenciákat lehet fejleszteni. (lásd: melléklet 2.)

Érdekességként említjük meg, hogy a hirdetések egynegyede feltételül szabta az 5-10-15 éves munkatapasztalatot, kizárva így a pályakezdőket. Az eredményeinket a könnyebb áttekintés érdekében grafikonon ábrázoltuk. (lásd: melléklet 3.)

Mellékletek

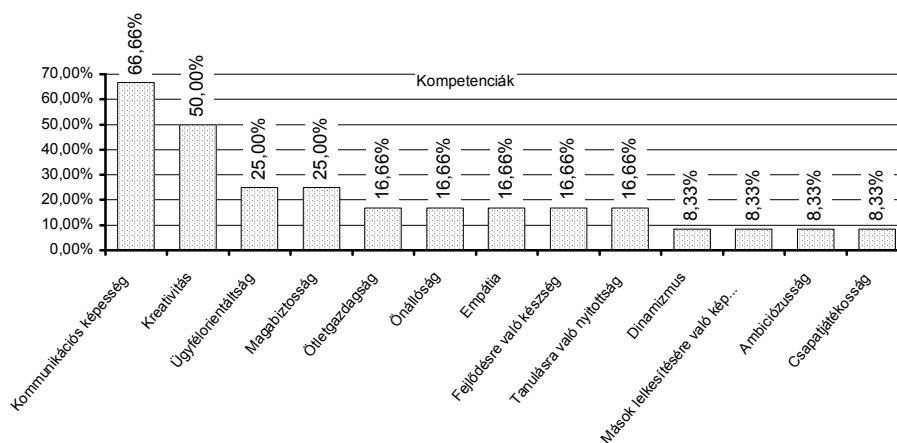
Melléklet 1.

Hetilap	Egy hét	Egy év	Ebből HR-es
HVG	20-30	1000-1500	64
CEO	20-30	1000-1500	53
Figyelő	20-30	1000-1500	50
	60-90	3000-4500	167

Melléklet 2.

Kompetencia	Technika
Csoportmunkára való képesség	a felsoroltak közül az összes, kiemelten: kerekasztal - körforgás
Vitára való képesség, meggyőzés, érvelés	A kadémius vita, disputa, eszmecsere
Motiváció, feladatokhoz való pozitív hozzáállás, lelkesedés, ambíciók	Élményszerű, tapasztalati tanulás révén kivétel nélkül mindegyik
Fejleszthetőség, tanulásra való képesség	Élményszerű, tapasztalati tanulás révén az összes technika
Kommunikációs képesség	Akadémius vita, disputa, eszmecsere, közzététel, RAFT, kerekasztal - körforgás
Problémamegoldó képesség	Brainstorming, fűrtábra, RAFT, kockázás, állóképek
Kritikus szemlélet, kritikai gondolkodás	Konstruktív vita, háromlépéses interjú, disputa, gondolkodástérkép, kockázás
Rugalmasság	„több jó megoldás van” elve által mindegyik segíti a rugalmasság kialakulását
Kreativitás	Brainstorming, RAFT, fűrtábra, disputa
Önállóság, cselekvőképesség, önálló döntéshozatal	Fűrtábra, gondolkodástérkép, közzététel
Empátia	Konstruktív vita, eszmecsere, kockázás, RAFT
Tolerancia	Konstruktív vita, eszmecsere
Magabiztosság, határozottság	Közzététel erőteljesen, de az összes technika segít kialakítani

Melléklet 3.

Irodalomjegyzék

- Balogh Andrásné: Kompetenciák és kvalifikációk a szakképzésben, In Benedek András (szerk.): 2006.
- Bárdossy Ildikó – Dudás Margit – Pethőné Nagy Csilla – Priskinné Rizner Erika: Kooperatív pedagógiai stratégiák az iskolában, PTE BTK, 2003
- Báthory Zoltán: Változó értékek, változó feladatok – A PISA 2000 vizsgálat néhány oktatáspolitikai konzekvenciája, Új Pedagógiai Szemle, 2002/10.
- Blomm, B. S.: Taxonomy of Educational Objectives: Cognitive Domain? McKay, 1956.
- Bruner, J. S.: Az oktatás folyamata, Tankönyvkiadó, 1974.
- Csapó Benő: A tudáskonceptió változása: nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet, Új Pedagógiai Szemle, 2002/2.
- Csapó Benő: Tudás és a kompetenciák = A tanulás fejlesztése, Az OKI szakmai konferenciája, 2002.
- Gáspár László: Bevezetés az emberi erőforrások elméletébe, PTE-TTK-FEEFI, 2000.
- Groys, Boris: A konstruktivizmus filozófiája, Iskolakultúra, 1996/6-7. HVG 2006/1 – 40.
- Knausz Imre: Műveltség és autonómia, Új Pedagógia Szemle, 2002/10.
- Koltai Dénes: A felnőttképzés elméleti, gazdasági és területi problémái, PTE-TTK-FEEFI, 2003.
- Kovács Zoltán: Oktatás az Olvasás és írás a kritikai gondolkodás fejlesztése érdekében (RWCT) elnevezésű program alapján, Erdélyi Pszichológiai Szemle, 2002/2.
- Mihály Ildikó: OECD – szakértők a kulcskompetenciákról, Új Pedagógia Szemle, 2002/6.
- Nagy József: Kompetenciamodell és nevelés, Iskolakultúra, 1997/3.
- Nagy József: XXI. század és nevelés, Osiris Kiadó, 2000.
- Nahalka István: Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben?, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.
- Nahalka István: Konstruktív pedagógia – új paradigma a látóhatáron, Iskolakultúra, 1997/2-4.
- Pethőné Nagy Csilla: Módszertani kézikönyv, Korona Kiadó, 2005.
- Polányi Mihály: Személyes tudás, Atlantisz, 1994.
- Pólya György: A problémamegoldás iskolája, Tankönyvkiadó, 1967.
- Temple, Charles-Steele, Jeannie L.-Meredith, Kurtis S.: A teljes tanterve kiterjeszhető kritikai gondolkodás elméleti kerete, A kritikai gondolkodás fejlesztése olvasással és írással projektek számára készült, című fejezetek, I-VIII. kézirat, 1988.
- Vámos Tibor: Forradalmi változások és tartós folyamatok, Új Pedagógiai Szemle 1994/5.
- Varga Tamás: Tanítási stílusok. Előadásvázlata, kézirat. In Varga Tamás szellemi hagyatéka (szerk: Pálfalvy Józsefné).